

M. TULLII
CICERONIS
EPISTOLÆ
AD ATTICUM.
LIBER I.
CICERO ATTICO.

I. **P**ETITIONIS ¹ nostræ, quam tibi summæ curæ esse scio, huiusmodi ratio est, quod adhuc conjectura provideri possit. Prenfat unus ² P. Galba: ³ sine fuco ac fallaciis, more majorum, negatur. Ut opinio est hominum, non aliena rationi nostræ fuit illius hæc præpropria prenatio. Nam illi ita negant vulgo, ut mihi se

¹ *Petitionis nostræ*] Petitionis nostræ con- enim tantum prenare cogitat, L. Cotta, L. sulatus, sed futuræ anno sequenti. Nunc Torquato Coss. *Corradus*.

debere dicant. ⁴ Ita quiddam spero nobis profici, cum hoc percrebrefecit, plurimos nostros amicos inveniri. Nos autem initium prenlandi facere cogitavimus eo ipso tempore, quo tuum puerum cum his literis proficisci Cincius dicebat, in campo, comitiis Tribunitiis, ⁵ a. d. xvi. Kalend. Sext. Competitores, qui certi esse videantur, Galba, & ⁶ Antonius, & ⁷ Q. Cornificius. Puto te in hoc aut risisse, aut ingemuisse. ⁸ Ut frontem ferias; sunt, qui etiam ⁹ Casonium putent. ¹⁰ Aquilium non arbitramur, qui denegat, & juravit morbum, & illud suum ¹¹ regnum judiciale opposuit. Catilina, si iudicatum erit ¹² meridie non lucere, certus erit com-

² *P. Galba*] P. Sulpicius Galba: quo de Q. Cic. in libr. de petitione Conf. *Idem*.

³ *Sine fuco*] Ita interpunximus hæc verba, ut monuit Malaspina: ut, *sine fuco, & fallaciis*, referatur ad denegationem suffragatorum, non ad prenationem Galbæ. *Hofius*. Sic etiam Muretus, *Var. Lett. IX. 10.*

⁴ *Ita quiddam*] Creber ille rumor de multorum erga nos propensa voluntate nobis nonnihil, ut spero, proderit ad obtinenda populi suffragia. *Hofius*.

⁵ *A. d. xvi.* In] Notis scripsimus a. d. non, ut erat in vulgatis, ad, quæ præpositio huic loco convenire non potest. Nam ad decimum sextum Kalendas esset circiter decimum sextum Kalend. (id enim ad declarat in huiusmodi locutione) quo dicto certus dies non præstitueretur: quem tamen hic præstulisse Ciceronem liquido ostendunt hæc verba

comitiis Tribunitiis. Nam in incertum diem indici comita non solebant. Hinc statim hic scribendum esse, ut dixi, a. d. xvi. Con-

cise autem dicebant *ante diem*, pro, ante diem finitum, proindeque ipso die. Inde Paulus Jurisconsultus lib. III. ad legem Papiam & Juliam, cum docere vellet his ver-

bis, *ante diem decimum Kalendas*, &, *post diem decimum Kalendas*, diem ipsum decimum Kalendas significari, sic scripsit: *ante diem decimum Kalendarum*, *post diem decimum Kalendarum*: *neuro enim sermone undecim dies significatur*. In eandem quoque

sententiam Ulpianus libro XIX. ad edictum, *quis*, *inquit*, *ante Kalendas proximas stipalatur*, *senilis est ei*, *qui Kalendis stipalatur*. Hæc enim verba, *ante Kalendas*, sic acci-

pienda putat Ulpianus, quasi dictum esset *ante diem Kalendas*. *Idem*.

⁶ *Antonius*] Hic in ædilitate & prætura, Ciceronis fuerat collega, fuitque post etiam in Consulatu. *Manutius*.

⁷ *Q. Cornificius*] Qui trib. pleb. fuit Q. Hortensio & Q. Metello Coss. *Verr. A. I. 10. Corradus*.

⁸ *Ut frontem ferias*] Frontem vel femur ferire est indignantis, tam apud Græcos quam Latinos. *Popma*. Incrementum est in verbis Tullii: de Cornificio aut risum aut dolorem fore Attico; de Casonio indignationem; nam prius esse ridiculum, posterius indignissimum. *Junius*.

⁹ *Casonium*] Qui mecum fuit Ædilis designatus. *Verr. A. I. 20. Corradus*.

¹⁰ *Aquilium*] C. Aquilium Gallum Jurisconsultum: Orat. pro A. Cecinna: qui tunc & ipse Prætor erat, Afcen. in Orat. pro Cornel. *Idem*.

¹¹ *Regnum judiciale*] Dubito an referam ad iudicandi rationem, an ad privatum munus respondendi de iure. Utrumque convenit Aquilio. Nam & iudicem sæpe cum fuisset captum verisimile est, & ostendit Oratio pro Quintio. Malim tamen ad privatum munus referre. Fuit enim tum vere angustum id, cum quidem insignia fuerunt, teste Cicerone, olim transverso foro obambulare, postea sedere in atrio suo, in sella honorabili, sive solio. *Cassub.*

¹² *Meridie non lucere*] Hoc est, si de manifestissimis criminibus, quorum ille reus agebatur, iudices pronuntiarent sibi nihil constare, ideoque illum absolvent. *Hofius*. Quæ illi edideram si iudicatum erit, *ejus haberi ratio*.

competitor. De ¹³ Aufidio, & ¹⁴ Palicano, non puto te expectare dum scribam. De iis, ¹⁵ qui nunc petunt, ¹⁶ Cæsar ¹⁷ certus putatur. ¹⁸ Thermus cum ¹⁹ Silano contendere existimatur; qui sic inopes & ab amicis & existimatione sunt, ut mihi videatur non esse ²⁰ *adversari* ²¹ Curium obducere. Sed hoc præter me nemini videtur. Nostris rationibus maxime conducere videtur, Thermum fieri cum Cæsare. Nemo est enim ex iis, qui nunc petunt, qui, si in nostrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur; propterea quod curator est viæ Flaminiae, ²² quæ tum erit absoluta sane facile. ²³ Eum libenter nunc cæteri Consuli acciderim. Petitorum

rationem licere: quod sic legendum esse, & ex Italis Sebasti. Corradus, & ex nostrisbus Emarus Ramonetus consensit primum: haud dubiis fortasse consensur ducti, deinde ab antiquæ scripturæ vestigiis non longe distantes. *Lambinus*.

¹³ *Aufidio*] De quo in Bruto, c. 48.
¹⁴ *Palicano*] *Palikanus* incivem est in antiquis denariis, quos constat a Palicano signatos esse, cujus hic meminit Cicero, qui-que Tribunitiam potestatem a Sylla populo adeptam, Tribunus pleb. cum esset, Pompeio consule adjuvante, restituit. *Ursinus*.

¹⁵ *Qui nunc petunt*] Ut proximis comitiis consules designentur. Nam cæteri, quos nominavit, non petebant, sed prensabant ad infrequentem anni petitionem. *Manutius*.

¹⁶ *Cæsar*] L. Julius Cæsar; epist. seq.

¹⁷ *Certus*] Cos. ut fuit. *Corradus*.
¹⁸ *Thermus*] Is est C. Minucius Thermus, qui post adoptionem, cum in familiam patriciam transisset, C. Marcus Figulus appellatur. *Junius*.

¹⁹ *Silano*] D. Julio Silano, qui cum L. Licinio Murena consul fuit. *Manutius*.

²⁰ *Adversari*] Quod fieri non potest.

²¹ *Curium obducere*] Virum flagitiosum atque facinoribus cooperitum; quem Censores, prohi causa, Senatui moventur, ut refert Sallustius. Itaque cum vellet ostendere Thermum & Silanum gratia & exultatione, quo tempore hæc scribebat, parum valere, eos cum despiciatissimo illo viro comparavit, atque *adversari* non esse illum adversus eos deducere ad petendum Consulatam. Est ergo *obducere*, aliquem contraducere, qui alteri adversetur. De hoc Curio intelligendus est

locus hic libri secundi: *jacet enim ille sic ut pueri Curianus stare videatur*. *Bohus*.

²² *Quæ tum erit absoluta*] At Cicero fore anno sequenti, quo ipse petiturus erat, sed verebatur ne in illum annum candidatus recideret. Quod copiose, atque elegantem, ut solet, exponit Muretus, *Var. Lect. xxx. 10.* Ego vero lectionem vulgatam, esse insulam, retinere cum Grævio malui, quam Tullio aliorum verba & sensa tribuere. Sit ingentiosa, ut certe est, allusio *Bohiana*, qui veram prædixit? *Olivætar*.

²³ *Eum libenter nunc cæteri Consuli acciderim*] Sic edidit Victorius, jubentibus quidem membranis, sed nullo sensu. Præclare conjecit Manutius: *Eum libenter nunc Cæsari Consulem addiderim*. Acutior etiam *Bohus*, veterum litterularum vestigia persequens, legit: *Eum liberos Siquos, Cæsari Consul i acciderim*. Hic, inquit, lepidissima est allusio ad notiones nominum Ciceronis, & Thermi; nam ut Cicero a ciceri, ita Thermus a *thero* & *Siquos*, id est, a lupino videtur appellatus. Itaque festivo scribit Cicero se Consulem factum libenter cursum *Siquos*, hoc est, lupinum cum ciceri, indicans, se non invito animo sibi adiuncturum collegam in consulatu Thermum; nam verbum *acciderim* quam apte conveniat ciceri, & lupino, a lupo leguminibus, satis intelligi potest ex hoc proverbio Terentiano, *hoc cuderet in me spha*. Hæc *Bohus*. Neque hanc popularis sui consuetudinem respicere admodum videtur Muretus, sed aliam inde sententiam elicere; mutato *eum* in *tum*, & particula negante

addi-

rum hæc est adhuc ²⁴ informata cogitatio. Nos in omni munere candidatorio fungendo summam adhibebimus diligentiam: & fortasse, quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia, cum Romæ a judicii forum ²⁵ refrixerit, excurremus mense Septembri ²⁶ legati ad ²⁷ Pisonem, ut Januario revertatur. Cum perspexero voluntates nobilium, scribam ad te. Cætera spero ²⁸ prolixa esse, his duntaxat ²⁹ urbanis competitoribus. ³⁰ Illam manum tu mihi ³¹ cura ut præstes, ³² quoniam propius abes, Pompeji nostri amici. ³³ Nega me ei iratum

Tom. VIII.

F

addita: *tum liberos Thermum Ciceri non acciderim*. Abest enim *Bohus* a Tullii mente, qui Thermum non optabat Consulem fieri anno sequenti, quo ipse petiturus erat, sed verebatur ne in illum annum candidatus recideret. Quod copiose, atque elegantem, ut solet, exponit Muretus, *Var. Lect. xxx. 10.* Ego vero lectionem vulgatam, esse insulam, retinere cum Grævio malui, quam Tullio aliorum verba & sensa tribuere. Sit ingentiosa, ut certe est, allusio *Bohiana*, qui veram prædixit? *Olivætar*.

²⁴ *Informata cogitatio*] Hæc est, inquit, vel mea vel hominum de tota candidatorum ratione opinio, atque animi iudicium, imperfectum scilicet, & quod adhuc conjectura providi possit. *Malaspina*.

²⁵ *Refrixerit*] Hoc est, cum minus licebit Romæ iudiciis vacare. Intelligit ultimos anni menses. Nam ex secunda Verina appareat post Scetilem plerisque dies quatuor sequentium mensium dies fuisse ludis dicatos. Vide *Hotom. lib. 1. Observat. cap. 16. Cæsauhonus*.

²⁶ *Legati*] Non, legati ad Pisonem, sed excurremus ad Pisonem, legati. Quam autem hic legationem significat, liberam, oportet: quia senatori ab urbe diutius abesse, nisi iure liberæ legationis impetrato, non licebat. *Manutius*.

²⁷ *Pisonem*] C. Calpurnius Piso Galliam Narbonensem proconsule alteram jam annum administrabat: ad quem imperata libera legatione excurrere volebat, ut per Galliam Togatum & Cispadanum transiens, appellaret rogaretque colonias & municipia, quæ suffragii jus habebant, & Januario mense reverti ad obunda rursus iudicia. *Poppo*.

²⁸ *Prolixa*] Puto vocem *prolixa* proprie de vestibus dici. Est enim *prolixa* quasi val-

de laxa, a in *i*, ut in *insuetus*. Notabis tamen fere apud auctores de magnitudine vel longitudine accipi videri, ut Terent. *prolixus capillus*. *Plin. prolixus obiectus*. Inde translate apud *Cic. prolixus animus* pro occupatus; & *res prolixa* apud *Gell. hoc est secundæ*. Sic hoc loco *prolixa* pro secunda. *Cæsauhonus*.

²⁹ *Urbanis competitoribus*] Hoc ita interpretor: Modo quidem res mihi futura sit tantum cum iis, qui nunc in urbe sunt: quasi dicat, Nam si in urbem redierit multo nobiliter qui absum, veros non parum firmus fuerus sum candidatus. *Urbanis sunt*, qui in urbe sunt. Sic apud *Plaut. Urbani sunt rustici*. *Idem*.

³⁰ *Illam manum*] Nobiles viros, cum Pompejo in Asiâ ab bellum Mithridaticam profectos. *Manutius*.

³¹ *Cura ut præstes*] Effice, ut meam petitionem adjuveris, missis Romam epistolis ad propinquos, & familiares. *Idem*.

³² *Quoniam propius abes*] Cum tu in Græcia sis, minus abes a Pompejo, quam ego, qui sum Romæ: itaque per litteras & cum ipso potes, & cum iis qui una sunt, de honore meo commodius agere. Est autem, *Propius abesse*, minus distare. *Idem*.

³³ *Nega*] Dic illi me non tam ut veniat ad mea comita optare, quam ut apud se retinetur, quos in suo comitatu habet viros nobiles, quorum erant fortasse aliqui prætori, qui, si Romæ affuissent, Ciceroni præcipere possent Consulatum: ideo modo dicebat *his urbanis duntaxat competitoribus*. *Cæsauhonus*. Non minus arguta sententia erit, si *negant legere*. Nam quod amici Pompeji deprecabantur, id Cicero facere negare eos ajebat, ut illud *Craffi de Oratore* (cap. 64.) *At tu negas te mihi molestum futurum*. *Pos-*

ratum fore, si ad mea comitia non venerit. Atque hæc hujusmodi sunt. Sed est, quod abs te mihi ignosci pervelint. Cæcilius, avunculus tuus, a P. Vario cum magna pecunia fraudaretur, agere cœpit cum ejus fratre Caninio Satrio de iis rebus, quas eum ³⁴ dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret. Una agebant cæteri creditores, in quibus erat ³⁵ Lucullus, & ³⁶ P. Scipio, & is, quem putabant ³⁷ magistrum fore, si bona venirent, L. Pontius. Verum hoc ³⁸ ridiculum est, de magistro nunc cognoscere. Rogavit me Cæcilius, ³⁹ ut adesset contra Satrium. Dies fere nullus est, quin hic Satrius domum meam ventitet. Observat ⁴⁰ L. Domitium maxime: me habet proximum. Fuit & mihi, & Quinto fratri, magno usui in nostris petitionibus. Sane sum perturbatus, cum ipse Satrii familiaritate, tum Domitii, in quo uno maxime ambitio nostra nititur. Demonstravi hæc Cæcilio: simul & illud ostendi, si ipse unus cum illo uno contenderet, me ei satisfacturum fuisse: nunc in causa universorum creditorum, hominum præsertim amplissimorum, ⁴¹ qui sine eo, quem Cæcilius suo nomine ⁴² perhiberet, facile cau-

se autem Pompejum venire ad commendandum Candidatum, si non Romam, at in extremam provinciam, ex Cæsaris Commentariis perspicitur. Ipse enim quotannis, rebus relictis, veniebat. *Muretus.*

³⁴ *Dolo malo*] P. Varius cum aris alieni plurimum conaxisset, ut creditores fraudaret, bona sua mancipio tradiderat Caninio fratri. Id cum animadvertissent creditores, agere cœperunt adversus Caninium, quod is dolo malo, ad se fraudandos, Varii bona mancipio accepisset. Quis actio a Jurisconsultis nostris appellatur Pauliana. Sed nondum proprio nomine prodita fuerat tempore Ciceronis. Idcirco ejus loco ageatur de dolo; quod judicium dare solebat Prætor, ubi propria actio deficiebat iis de rebus, quæ dolo malo factæ esse dicebantur. *Bogus.*

³⁵ *Lucullus*] L. Licinius Lucullus, cujus familiaris erat Q. Cæcilius. *Nepos* in Antici vita. L. vero Lucullus triennio ante Ciceronis consulatum victor a Mithridatico bello revertit. *Corrad.*

³⁶ *P. Scipio*] Qui adoptatus a Metello, Q. Cæcilius Metellus Pius Scipio postea fuit

appellatus. *Idem.*

³⁷ *Magistrum*] Scilicet auctioris. ³⁸ *Ridiculum est de magistro*] Sensus hujus loci hic videtur esse: Ridiculum est nunc loqui & centere de magistro, cum incertum sit plane an Varium damnatum sint iudices, & ejus bona subjecturi hæstæ, cui præsit magistrus. *Grævius.*

³⁹ *Ut adesset contra Satrium*] Nempè ut patronus, sive orator. *Cassian.*

⁴⁰ *L. Domitium*] Hic est L. Domitius Ahenobarbus, singularis Ciceronis amicus: quod re declaravit, prætor cum esset, exulante Cicerone. *Idem.*

⁴¹ *Qui sine eo, quem Cæcilius*] Id est, qui sine ea persona quam ipse Cæcilius pro se, et proprio nomine, magno cum laude cuiusque gratiam ferat. Hæc in margine Bossi Baluziani, de quo in Prefatione diximus. Nos hunc esse sensum arbitramur: Eiamsi nullus perhiberetur, qui ageret nomine Cæcili, fore tamen satis multos, qui sine eo facile causam communem sustinerent. *Olivetus.*

⁴² *Perhiberet*] Exhiberet: nisi forte legendum sit, præberet. *Corrad.*

sam communem sustinerent, æquum esse, eum & ⁴³ officio meo consulere, & ⁴⁴ tempori. Durius accipere hoc mihi visus est, quam vellem, & quam homines belli solent: & postea prorsus ab instituta nostra paucorum dierum consuetudine longe refugit. Abs te peto, ut mihi hoc ignoscas, & me existimes humanitate esse prohibitum, ne contra amici ⁴⁵ summam existimationem miserrimo ejus tempore venirem: cum is omnia sua studia & officia in me contulisset. Quod si volles in me esse durior, ambitionem putabis mihi obtituisse. Ego autem arbitror, etiam si id sit, mihi ignoscendum esse: ⁴⁶ *ἐπι δὲ τῆς ἐπιπέτου εἰδὲ Βοετῶν*. Vides enim, in quo cursu sumus, & quam omnes gratias non modo retinendas, verum etiam acquirendas putemus. Spero tibi me causam probasse, cupio quidem certe. ⁴⁷ Hermathena tua valde me delectat, & posita ita belle est, ut totum gymnasium ⁴⁸ *ἡδὴ δὲ τῆς πρὸς* esse videatur. Multum te amamus. Vale.

F 2

CI.

⁴³ *Officio*] Ne cogar contra officium acquirere de me optime meritum vicum Satrium. *Cassian.*

⁴⁴ *Tempori*] Petitionis. *Corradus.*

⁴⁵ *Summam existimationem*] Summa existimatio est res a qua omnis ejus existimatio pendet, & in discrimen venit: ut *summa respublica* est res in qua vertitur salus totius respublicæ, ut pluribus docet Gronovius ad Liv. xxvi. 10. *Grævius.*

⁴⁶ *Ἐπι δὲ τῆς ἐπιπέτου εἰδὲ Βοετῶν*] *Quia non tantum, neque tergus babiloni, supple, capro: nam ex Homero sumi debet ἔπιπετος.* Homerus *Iliados* 8. 139. pronuntiat hos verbi de Achille, qui Hectorum contento cursu sequatur. *Virg. Æn. xii. 764. Neque enim levius, aut iudicra petentur Præmia, &c. Senus est.* Quod avunculo tuo non fatiscerim, & causam fateor ambitionem fuisse, & mihi tamen arbitror esse ignoscendum; quod, ut vides, hæc me ambitio, quasi cursus quidam, non ad ludicrum, aut inane præmium, sed ad consulatum ferat. *Man.*

⁴⁷ *Hermathena tus*] Signum erat in una basi commune *Mercurio* & *Minerva*: posuit autem istud signum Cicero in gymnasio suo, id est in Academia villa Tusulanæ, (non in villa, quæ Academia dicebatur) propterea quod Mercurius deus est omnium gymnasia-

rum communis, tam eorum quæ animi sunt, quam eorum quæ corporis. *Minerva* autem singularis & propria erat gymnasii, quod instituerat ad cultum animi tantum, & ad disputationes commentationesque de Philosophiæ studiis, cum liberalium artium præses sit. *Tursneus.*

⁴⁸ *Ἡδὴ δὲ τῆς πρὸς Σελίς δόμου*. Si locus sanus est, hæc, auctoribus doctis hominibus, sententia est: tua Hermathena gymnasio nostro tantum splendoris & ornamenti affert, ut gymnasium nostrum nobis pulcherrimum videatur. Sed non nego, mihi totum illud huic interpretationi, atque adeo lectioni non satis consentire videri. Si dixisset gymnasium mihi videtur pulcherrimum *ἡδὴ δὲ τῆς πρὸς*, consererem. Nunc cum dicat *totum*, manifestum mihi esse videtur, ludi in totum gymnasium & *ἡδὴ δὲ τῆς πρὸς* appellatur, nihil mirum esset. Sed illius tantam pulchritudinem dicit, ut longæ gymnasio ipsi præferenda sit, & totum potius gymnasium, quam statua illa, *ἡδὴ δὲ τῆς πρὸς* putandum sit. Itaque aut probandam censeo lectionem, quam in manuscripto invenit Grævius, *ejus δὲ τῆς πρὸς*; aut, quæ propius accedit ad *ἡδὴ δὲ τῆς πρὸς*, Cassauboni conjecturam, *ἡδὴ δὲ τῆς πρὸς*. *Ernestus.*

CICERO ATTICO SAL.

II. **L**UCIO Julio Cæsare, C. Marcio Figulo coff. filio lo me auctum scito, salva Terentia. Abs te tam diu nihil literarum? Ego de meis ad te rationibus scripsi antea diligenter. Hoc tempore Catilinam, competitorem nostrum, defendere cogitamus. Iudices habemus, quos volumus, summa³ accusatoris voluntate. Spero, si absolutus erit, conjunctiorem illum nobis fore in ratione petitionis: sin aliter acciderit, humaniter feremus. Tuo adventu nobis opus est maturo. Nam prorsus summa hominum est opinio, tuos familiares, nobiles homines, adversarios honori nostro fore. Ad eorum voluntatem mihi conciliandam maximo te mihi usui fore video. Quare Januario ineunte, ut constituisti, cura ut Romæ sis.

¹ *L. Julio Cæsare*] Voluit Cicero primis his verbis Atticum rerum duarum facere certorem, designationis Consulium Cæsaris & Figuli, & dicit maralis filii, qui sub tempore comitorum, quibus illi Confates renuntiasti sunt, in lucem editus est: Cam ergo ait, *L. Julio Cæsare, C. Marcio Figulo consulis*, non tempus notat, quo illi inerunt, sed quo designati sunt; idque apertius ostendit ex his, quæ mox subjicit de instituta defensione Catilinæ: nam causam dixit Catilina Cotta & Torquato Consulibus, designatis tamen in annum sequentem Cæsare &

Figulo. *Bofus.*

² *Defendere*] Reum de repetundis ob Africanam spoliatam. *Corradus.*

³ *Accusatoris*] P. Clodii, qui tamen a Catilina pecuniam accepit, ut turpissime prævarticaretur. *Orat. de resp. Arusp. & Alcon. Idem.*

⁴ *Tuos familiares*] M. Crassum, & C. Cæsarem, quos C. Antonio & Catilina favisse, & Ciceroni adversatos fuisse scribit Alcon. vel Hortensium, Philippum, & Lucullum, quos piscinarios, & amicos Attici vocat ep. 15. & 16. h. l. *Idem.*

CICERO ATTICO SAL.

III. **A**VIAM tuam scito desiderio tui mortuam esse, & simul, quod verita sit, ne² Latine³ in officio non manerent, & in montem Albanum hostias non adducerent. Ejus rei⁴ consolationem ad te L. Saufeium missurum esse

¹ *Quod verita sit*] Ut anus religiosa, quæ sacra illa frequentaret, vel potius superstitiosa; jocular enim Cicero, *Corr.*

² *Ne Latine*] Famine. *Idem.*

³ *In officio*] In montem Albanum feriis Latinis conveniendi. *Idem.* Vide Dionys. Halicarn. lib. iv.

⁴ *Consolationem*] Etiam hic jocularum cum Atti-

esse arbitror. Nos hic te ad mensem Januarium expectamus, ex quodam rumore, an ex literis tuis ad alios missis? nam ad me de eo nihil scripsisti. Signa, quæ nobis curasti, ea sunt, ad Cajetam exposita. Nos ea non vidimus. Neque enim exeundi Roma potestas nobis fuit. Misimus, qui pro vectura solveret. Te Multum amamus, quod ea abs te diligenter, parvoque curata sunt. Quod ad me sæpe scripsisti de nostro amico placando, feci, & expertus sum omnia: sed mirandum in modum est animo abalienato: quibus de suspitionibus, etsi audisse te arbitror, tamen ex me, cum veneris, cognosces. Sallustium præsentem restituere in ejus veterem gratiam non potui. Hoc ad te scripsi, quod is me accusare de te solebat. At in se expertus est illum esse minus exorabilem, meum studium nec tibi defuisse. Tulliolam C. Pisoni, L. filio, Frugi despondimus.

C I.

Attico, quem fuisse Epicureum constat ex multis Cic. locis. Cum igitur moris esset, ut amici ad amicos literas consolatorias, si occatio data esset, mitterent: ait Cicero non esse quod Atticus hujusmodi consolationem a se expectet, eam enim se scribendam relinquere Saufejo, qui fuit & ipse Epicureus: quasi dicat, noli a me diversæ sectæ homine expectare consolationem, sed a Saufejo tuo illo Epicureo. Non dubito hanc esse veram hujus loci interpretationem. *Cassaubonus.*

⁵ *Ad Cajetam*] *Cajeta* hic videtur accipi pro portu celeberrimo in ora Italiae ad mare inferum, qui aberat Roma stadia circiter DCC, hoc est, M. P. lxxxv, auctore Strabone. Ad hunc portum fuerunt Formiæ: in cuius oppidi agro erat Formianum prædium Ciceronis, quod videtur Cicero *Cajetam* vocare epist. 4. Nam ibi manifesto Cajetam pro villa usurpat, ut videatur Cajeta & Formianum idem esse. Itaque etiam hic fortasse possumus prædium intelligere potius Ciceronis, quam portum. Nam ibi iterum dicuntur ea signa esse in Formiano, nec dum villa Ciceroni. *Idem.*

⁶ *De nostro amico placando*] L. Luccejum intelligit, virum doctissimum, ad quem extant aliquot Ciceronis epistolæ lib. v. ad Fam. Cum hoc fuisse nescio quid Attico

controversiæ apparet ex multis Ciceronis epistolis. Quæ autem causæ hujus ostensionis fuerint, plane nescio: nam id nusquam Cicero indicat ne in *obsequio* quidem, nisi quod ejus inde principia ducta videntur, quod Luccejum ostensum se dixerat ab Attico in arbitrio colligam. Vide init. Epist. xi. At illud ex Cic. colligimus, quod Luccejum se difficilem admodum præberit ad redeundum cum Attico in gratiam: tandem ultro eam petit, quod Cicero indicat in epist. xiv, quæ cum sit scripta Messalla & Pilone Coff. apparet ex eo, minimum septem annorum has similitates fuisse. Veruntamen cum ait Cicero de nostro amico placando; videtur ita loqui, quasi nondum penitus abrupta sit, ac ne distincta quidem amicitia inter Atticum & Luccejum. Nondum igitur amicitiae renuntiatio facta fuerat ex more Romano. Sed hoc fuit velut leve quoddam jurgium & frigusculum quoddam. At cum graviores inimicitiarum causæ erant, solebant renuntiare amicitia; idque cum publice, ut refertur Liv. lib. xxxvi, & alii Historici, tum privatim. Tacit. vi. *Annal. Morem fuisse maribus, quæque dirimerent amicitias, interdiceret domo, eumque suam gratia ponere.* *Idem.*

⁷ *Sallustium*] Vide lib. XI. ep. 17.

⁸ *Atticulus de te solebat*] Quod Luccejum tibi non placarem. *Idem.*

CICERO ATTICO SAL.

IV. **C**REBRAS expectationes nobis tui commoves. Nuper quidem, cum jam te adventare arbitraremur, repente abs te in mensē Quintilem rejeçti sumus. Nunc vero censeo, ¹ quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tempus, quod scribis. Objeris ² Quinti fratris comitia; nos longo intervallo viseris; ³ Acutilianam controversiam transegeris. Hoc me etiam Peduceus, ut ad te scriberem, admonuit. Putamus enim utile esse, te aliquando jam rem transigere. ⁴ Mea intercessio parata & est, & fuit. Nos hic incredibili ac singulari populi voluntate ⁵ de C. Macro transegimus. ⁶ Cui cum aequi fuisset, tamen multo majorem fructum ex populi existimatione, illo damnato, cepimus, quam ex ipsius, si absolutus esset, gratia cepissemus. Quod ad me de Hermathe-na scribis, per mihi gratum est; & ornamentum ⁷ Academiae propriae meae, quod & ⁸ Hermes commune omnium, & Minerva singulare est insigne ejus gymnasii. Quare velim, ut scri-

¹ Quod commodo tuo facere poteris] Formida, antiquus, qua in petendo aliquid utebantur, est autem *ἔκαστος τὴν ἐμὴν ἀρετὴν* quod cum tuo commodo fiat. Sic ep. 8. lib. vii. Sed *omnino nihil incommodo voluntatis feceris*, hoc est, cum incommodo. *Cassiod.*

² Quae fratris comitia] Quibus adilitatem Quintus petebat. Nam praturam gessit triennio post, Silano & Murena coss. proximifque consulibus Pifone & Messalla, ex pratura est in Asiam profectus: petiit igitur adilitatem Lepido & Tullo consulatum gerentibus, gessit Cotta & Torquato, quoniam inter adilitatem & praturam biennium interit necesse est, vacuum ordinariis honoribus. *Manutius.*

³ Acutilianam] Delegatum fuerat Acutilio nomen aliquod Attici, quod Atticus praestituta die dissolvere non recusat, modo Acutilius satisficere amplius ab ipso non peti: interim fidejussorem dare volebat Ciceronem. Id scilicet Atticus aegbat, ut sibi ab eo caveretur, qui nomen Acutilio delegarat. Hanc puto fuisse Acutilianam controversiam. *Beffus.* Verum ego puto, si ea causa tantum fuisset, non futurum locum tor-

querimoniam Acutilii hujus, de quibus Cic. epist. seq. Quare de his nihil certi statui potest. *Cassiod.*

⁴ Mea intercessio] Paratus sum vobis mediis & proxenetes. *Gravius.*

⁵ De C. Macro] Hic est C. Licinius Ma-cer, amicus & familiaris Crassi: imo, ut puta, cognatus. Certe ex gente Licinia & Macri & Crassi sunt propagari. Postulabatur autem repetundarum, cujus criminis poena erat litis aestimatio, & exilium. Ex hoc autem loco colligimus Ciceronem cum Pra-tura etiam quaestionem repetundarum exercuisse. *Cassiodorus.*

⁶ Cui cum aequi fuisset] Indicat se cum Macro egisse non stricto jure, sed aequitate summa usum, ut ex hoc judicio duplicem merito laudem sit consecutus, quod paucis accidit, severitatis & aequitatis. *Idem.*

⁷ Academiae] Gymnasii inferioris in Tusculano. *Tufci.* 2. *Idem.*

⁸ Hermes commune omnium] Apparet ex lege Solonis, quam profert in Timarcho & Echines, in omnibus palaestris Mercurium ita cultum fuisse, ut in *ἑκατάκλιος* coleban-tur Musæ. *Idem.*

AD ATTICUM LIB. I.

scribis, cæteris quoque rebus quam plurimis eum locum ornes. Quæ mihi antea signa misisti, ea nondum vidi. In Formiano sunt, quo ego nunc proficisci cogitabam. Illa omnia in Tusculanum deportabo. Cajetam, si quando abundare cœpero, ornabo. Libros tuos ⁹ conserva; & noli desperare, eos me meos facere posse. Quod si assequor, supero Crassum divitiis, atque omnium ¹⁰ vicos, & prata contemno.

⁹ Conseros] Quia se venditurum Atticus significaverat. *Infla*, ep. 7. & 11. *Man.*
¹⁰ Vicum] Vicum vulgo accipiunt pro via publica; & quod Galli *rae* dicimus, magno errore. Nam vicus est *vicinitas*, hoc est, do-mus aliquot conjunctim ædificatæ. Hac ratione divisa olium Roma in regiones, XIV. vicus vero pene infinitos. Hi sunt vici ur-

bani; sed sunt & pagani, cum in agris plu-res villes conjunctim extruuntur. Sic igitur hic omnium vicus, hoc est, villas *ἔσται*; *ἔσται* *ἔσται*, ut loquitur Homerus. *Vicus* pro villa, sicut hodie vulgo *villare*. Sic enim di-cimus *allex au village d'un tel, &c.* in eum vicum, ubi ejus est villa. *Caf.*

CICERO ATTICO SAL.

V. **Q**UANTUM dolorem acceperim, & quanto fructu sim privatus & forensi, & domestico, Lucii ¹ fratris nostri morte, in primis pro nostra consuetudine tu existimare potes. Nam mihi omnia, quæ jucunda ² ex humanitate alterius & moribus homini accidere possunt, ex illo accidebant. Quare non dubito, quin tibi quoque id molestum sit, cum & meo dolore moveare, & ipse omni virtute officioque ornatissimum, tuique & sua sponte, & meo sermone amantem, ³ affinem, amicūque amiseris. Quod ad me scribis ⁴ de fore-re tua, testis erit tibi ipsa, quantæ mihi curæ fuerit, ut Quanti fratris animus in eam esset is, qui esse deberet: quem cum esse offensorem arbitraret, eas literas ad eum ⁵ misi, qui-bus

¹ Fratris nostri] Parens ejus L. Tullius, fuit frater M. Tullii, qui pater erat hujus nostri M. Tullii & Quinti fratrum. *Græv.* Hæc epistola omnium prima scripta est, cum mortuus esset L. Tullius Cicero frater patruelis Ciceronis, qui erat ingenio suavissimo, & quem maximo tempore Cicero lib. v. de Finib. & lib. 11. de Orat. commendat. Scrip-ta est biennio ante Consulatum Ciceronis, & biennio post quam ab Attico diverterat. *Morer.*

² Ex humanitate alterius & moribus] Pot-

est esse *ἡ δὲ διὰ τὴν ἀρετὴν* humanis moribus. *Humanitas* apud Ciceronem non id tantum significat, quod Græci *ἡμετέριος* vocant, sed etiam quam Plato vocat *ἡμετέριος ἡμετέριος*, & gravitatem eam opponit. *Cassiodorus.*

³ Affinem] Propter Pomponiam Q. fratris uxorem. *Carad.*

⁴ De fore-re tua] Pomponia Q. fratris uxore. *Ep. sen. & ep. 1. lib. v. Idem.*

⁵ Misi] Erat enim Quintus in agro Ar-pinati. *Epist. 6. Manutius.*

bus & placarem ut fratrem, & monerem ut ⁶ minorem, & objurgarem ut errantem. Itaque ex iis, quæ postea sæpe ab eo ad me scripta sunt, confido ita esse omnia, ut & oporteat, & velimus. ⁷ De literarum missione sine causa abs te acculor. Nunquam enim a Pomponia nostra certior sum factus, esse cui literas dare possem. Porro autem neque mihi accidit ut haberem, qui in Epirum proficisceretur: neque dum te Athenis esse audiebamus. De ⁸ Acutiliano autem negotio quod mihi mandaras, ut primum a tuo digressu Romam veni, confeceram: sed accidit, ut & contentione nihil opus esset, & ego, qui in te satis consilii statuerim esse, malle m Pedeceum tibi consilium per literas, quam me dare. Etenim ⁹ cum multos dies aures meas Acutilio dedissem; cujus sermonis genus tibi notum esse arbitror; non mihi grave duxi scribere ad te de illius querimoniis, cum eas audire, quod erat subdiosum, leve putassem. Sed abs te ipso, qui me accusas, unas mihi scito literas reddidas esse, cum & otii ad scribendum plus, & facultatem dandi majorem habueris. Quod scribis, etiam si cujus animus in te esset offensior, a me recolligi oportere; ¹⁰ quid dicas: neque id neglexi: sed est mihi quodam modo ¹¹ affectus. Ego autem, quæ dicenda fuerint de te, non præterii. Quid autem ¹² contendendum esset, ex tua putabam ¹³ voluntate statuere oportere: quam si ad me perscripserim, intelliges me neque diligentiorē esse voluisse, quam tu esses, neque negligentiorē fore, quam tu velis.

¹⁴ De

⁶ Ut minorem] Natu. Corradus.

⁷ De literarum missione sine causa abs te acculor] Intermissione legebat Petrus Bembus Cardinalis, pro missione. Ursinus. Sic & legendum existimat. Muretus.

⁸ Acutiliano] Vide pag. 46.

⁹ Cum multos dies aures Acutilio dedissem] Cicero dicit molestam sibi fuisse loquacitatem & dicacitatem Pedecei, quam tamen molestiam in Pomponii gratiam patienter devoravit. Muretus.

¹⁰ Quid dicas] Sic legendum sine interrogationis nota. Est enim locutio eclipctica, in qua desideratur verbum intelligo, vel videt, scilicet te rursus me accusare negligentiam in eo quod Lucejum tibi non reconci-

liavi: quod ipsum tamen minime neglexi. Ep. 7. & 11. Poppo. Quid dicas est vitie quid dicas, si me negligentiam insimulare velis. Muretus.

¹¹ Affectus] Lucejus est animo abalienato, neque satis declarat, quid causæ sub sit: rectus est, non aperire vult quæ res animum suum abalienavit. Muretus.

¹² Contendendum] Balliolenses membrana non inepte: quid autem concedendum esset: in iis quæ precebat Lucejus, propter quæ similitates illæ inter Atticum & Lucejum erant ortæ. Grevius.

¹³ Voluntate statuere oportere] Edendum curavi, me statuere oportere, codicis Turnasiani scripturæ vetigium secutus. Lamb.

¹⁴ De Tadiana re, mecum Tadius locutus est, ut ita scripsisse, nihil esse jam, quod laboraretur, quoniam hereditas usucapta esset. Id mirabamur te ignorare, de tutela legitima, in qua dicitur esse puella, nihil usucapi posse. ¹⁵ Epiroticam emptionem gaudeo tibi placere. Quæ tibi ¹⁶ mandavi, & quæ tu intelliges convenire nostro Tulculano, velim, ut scribis, cures, quod sine molestia tua facere poteris. Nam nos ex omnibus molestiis & laboribus uno illo in loco conquiescimus, ¹⁷ quo fratrem quotidie expectamus. Terentia magnos articulo- rum dolores habet, & te, & fororem tuam, & matrem maxime diligit, salutemque tibi plurimam adscribit, & Tullio- la, delitiæ nostræ. Cura, ut valeas, & nos ames; & tibi persuadeas, te a me fraterne amari.

¹⁴ De Tadiana re] Hereditatem quam- que sine decreto alienari, fatendum est, quæ puella obveniat, cum esset in agnatorum tutela, Tadius biennium, aut

¹⁵ Epiroticam emptionem] In Epiro circa Balthorum habit prædia Atticus, quorum in his epistolis passim fit mentio, & hereditatem cum a Tadio puella agnati, qui tutelam ejus gerebant, repeterent, Atticus Atticus, hinc colligi potest. Casaubonus.

¹⁶ Mandavi] De signis. Epist. 2. 3. &c. ¹⁷ Quo] Bosius Baluzianus, non quo, sed quia ita ut legendum sit, conquiescimus. Q. fratrem. &c.

CICERO ATTICO SAL.

VI. **N**ON committam posthac ut me accusare de epistolarum negligentia possis. Tu modo videto in tanto otio ¹ ut par mihi sis. ² Domum Rabirianam Neapoli, quam tu jam dimensam, & exedificatam animo habebas, M. Fonte- jus emit H-S ccccxxx. Id te scire volui, si quid forte ea res ad cogitationes tuas pertineret. ³ Q. frater, ut mihi videtur, quo volumus animo est in Pomponiam, & cum ea nunc in Arpinatibus prædiis erat, & secum habebat ⁴ homi- nem

¹ Ut par mihi sis] Bosius Baluzianus: ut par in hoc mihi sis.

² Domum Rabirianam] Quæ fuit C. Rabirii, quem postea perduellionis reum Cicero Cos. defendit. Corradus.

³ Q. frater] Vide super. epist.

⁴ Hominem xyrovaç] Bonis præceptis referunt, qui ea didicere que usui sunt, & quæ hominem reddant xyros; hoc est frugi, & bonum. Casaubonus.

nem *Χρησομαθῆν*, D. Turrianum. Pater nobis decessit a. d. viii. Kal. Decembr. Hæc habebam fere, quæ te scire vellem. Tu velim, si qua ornamenta *γυμνασίων* reperire poteris, quæ loci sint ejus, quem tu non ignoras, ne prætermittas. Nos Tusculano ita delectamur, ut nobismetipsi tum denique, cum illo venimus, placeamus. Quid agas omnibus de rebus, & quid acturus sis, fac nos quam diligentissime certiores.

5 Pater.] M. Tullius Cicero, lib. 2. de Orat. qui cum esset infirma valerdine, in Arpinati fere ætatem egit in literis, lib. 2. de Leg. & cum filius Consularem petebat, decessit. *Afent. Corradus.* Vide Fr. Fabri- cium, Histor. Cicero.
6 Gymnasia.] Quæ gymnasiū sint, illicque loco præcipue conveniant. Quod etiam inquit in epistola ad Fabium Gallum: *Es es de Leg. & cum filius Consularem petebat, decessit. Afent. Corradus.* Vide Fr. Fabri- cium, Histor. Cicero.

CICERO ATTICO SAL.

VII. **A**PUD matrem recte est, eaque nobis cura est. L. Cincio H-S xxcv constitui me curaturum Idibus Febr. Tu velim ea, quæ nobis emisse & parasse scribis, des operam ut quamprimum habeamus: & velim cogites, id quod mihi pollicitus es, quemadmodum bibliothecam nobis conficere possis. Omnem spem delectationis nostræ, quam, cum in otium venerimus, habere volumus, in tua humanitate positam habemus.

1 Apud matrem recte est.] Mater tua he ipse natus esset annos sexaginta septem. Materne valet. Amisit eam nonagenariam, cum *retus.*

CICERO ATTICO SAL.

VIII. **A**PUD te est ut volumus. Mater tua, & soror a me, Quintoque fratre diligitur. Cum Acutilio sum locutus. Is sibi negat a suo procuratore quidquam scriptum esse, & miratur istam controversiam fuisse: quod ille recusat.

1 Miratur istam controversiam.] Hoc est, Acutilio quaesivisse occasionem differenda solutionis. *Cassianus.* De satisfactione dictum Orat. pro Quintio.

farit satisfari, amplius abs te non peti. Quod te de Tadiano negotio decidisse scribis; id ego Tadio & gratum esse intellexi, & magnopere jucundum. Ille noster amicus, vir mehercule optimus, & mihi amicissimus, sane tibi iratus est. Hoc si quanti tu aestimes sciam, tum, quid mihi elaborandum sit, scire possim. L. Cincio H-S cccv cccv cccv pro signis Megaricis, ut tu ad me scripseras, curavi. Hermæ tui Pentelici cum capitibus æneis, de quibus ad me scripsisti, jam nunc me admodum delectant. Quare velim, & eos, & signa, & cætera, quæ tibi ejus loci, & nostri studii, & tuæ elegantiae esse videbuntur, quam plurima, quam primumque mittas, & maxime quæ tibi gymnasiū, xilitique videbuntur esse. Nam in eo genere sic studio efferrimur, ut abs te adjuvandi, ab aliis prope reprehendendi simus. Si Lentuli navis non erit, quo tibi placebit, imposito. Tulliola, deliciole nostræ, tuum munusculum flagitat, & me, ut sponsorem, appellat. Mi autem abjurare certius est, quam dependere.

2 Decidisse.] Decidere sæpe est, transigere cum adversario sine judice. *Græc.*
3 Amicus.] L. Lucejus. Epist. 9. h. l.
4 Pentelici.] Erant itaque e marmore Pentelico, quod ita dictum fuit, vel quia erat quinque nigricantibus maculis sive lineis distinctum, auctore Suida, vel quod e Pentelico monte Atticæ excidebatur, ut refert *Qui abjurant si quid creditum est.* *Popma.* Pausanias. *Popma.*
5 Xylis.] Vitruvius. V. 2. & VI. 9.
6 Abjurare certius est.] Malo cum perjurio indicari me sponsorem esse, quam præstare munusculum quod te illi mittam promissisti. *Abjurare* verbum forentis est, & rem creditam vel promissam perjurio negare significat, ut scribit Servius. *Plan.* Curculione, lico monte Atticæ excidebatur, ut refert *Qui abjurant si quid creditum est.* *Popma.* Pausanias. *Popma.*

CICERO ATTICO SAL.

IX. **N**IMIUM raro nobis abs te literæ afferuntur: cum & multo tu facilius reperias, qui Romam proficiscantur, quam ego, qui Athenas: & certius tibi sit, me esse Romæ, quam mihi, te Athenis. Itaque propter hanc dubitationem meam brevior hæc ipsa epistola est: quod cum incertus essem tibi esses, nolebam illum nostrum familiarem sermonem in alienas manus devenire. Signa Megarica, & Hermas, de quibus ad me scripsisti, vehementer expecto. Quidquid ejusdem generis habebis, dignum Academia tibi quod videbitur,

ne dubitaris mittere, & ¹ arca nostræ confidito. Genus hoc est voluptatis meæ quæ γυμνασιᾶν maxime sunt, ea quæro. Lentulus naves suas pollicetur. Peto abs te, ut hæc curæ diligenter. Chilius te rogat, & ego ejus rogatu, ² εὐμοῦ πιδᾶν πατρίαν.

¹ Arca nostra] Ex qua præsentem pecuniam numerare possum. *Bohus.*

² Εὐμοῦ πιδᾶν πατρίαν] *Eumolpidarum ritus patrios.* Non est ut hic intelligantur ritus illi secretiores, qui tantum mystis noti erant, & sine capitis periculo vulgari non poterant, sed illa sacra & cæremonia,

quibus in Eleusis celebrandis utebantur in omnium oculis Eumolpida, quasque poetæ & præsi scriptores alii commemorant passim; aut forte per *Eumolpidas* intelligit teste ipsos Athenienses, ut petierit Chilius Atheniensium leges & disciplinam sibi describi & mitti. *Grævius.*

CICERO ATTICO SAL.

X. CUM ¹ essem in Tusculano, (erit hoc tibi pro illo tuo, *Cum essem in Ceramico*) veruntamen cum ibi essem, Roma puer a sorore missus, epistolam mihi abs te allatam dedit, nuntiavitque, eo ipso die post meridiem iturum cum, qui ad te proficisceretur. Eo factum est, ut epistolæ tuæ rescriberem aliquid: brevitate temporis tam pauca cogere scribere. Primum tibi ² de nostro amico placando, aut etiam plane restituendo polliceor. Quod ego, etsi mea sponte ante faciebam, eo nunc tamen & agam studiosus, & contendam ab illo vehementius, quod tantam ex epistola voluntatem ejus rei tuam perspicere videor. Hoc te intelligere volo, pergraviter illum esse offensum: sed quia nullam video gravem subesse causam, magnopere confido illum fore in officio, & in nostra potestate. Signa nostra, & ³ Hermeraclas, ut scribis, cum commodissime poteris, velim imponas, & si quod aliud ⁴ ἀρχαίων ejus loci, quem non ignoras, reperies, & maxime, quæ tibi palæstræ gymnasiisque videbuntur esse. Etenim ibi sedens hæc ad te scribebam, ut me locus ipse ad-

mone-

¹ Cum essem in Tusculano] Atticus hoc epistolæ principio usus erat, *Cum essem in Ceramico*: quem Cicero imitatus, & ipse ita cepit, *Cum essem in Tusculano, Manutius.* Vide de duplici Ceramico libellum Cl. Joannis Meursii. *Grævius.*

² De nostro amico] L. Lucejo.

³ Hermeraclas] Imagines Mercurii, & Herculis, quibus Athenienses statuas in gymnasiis ponebant. *Athen. l. 13. Corr.*

⁴ Αρχαίων] Proprium, accommodatum ad naturam.

moneret. Præterea ⁵ typos tibi mando, quos in tectorio atrioli possim includere, & paralia sigillata duo. ⁶ Bibliothecam tuam cave cuiquam despondeas, quamvis ærem atomorem inveneris: nam ego omnes meas ⁷ vindemiolas eo refero, ut illad subsidium senectuti parem. De fratre, confido ita esse, ut semper volui & elaboravi. Multa signa sunt ejus rei; non minimum, quod foror ⁸ prægnas est. De comitiis meis, & tibi me ⁹ permisisse memini, & ego jampridem hoc communibus amicis, qui te expectant, prædico. Te non modo non arcessam, sed prohibeo; quod intelligam multo magis interesse tua, te agere, quod agendum est hoc tempore, quam mea, te adesse comitiis. Proinde eo animo te velim esse, quasi mei negotii causa in ista loca missus esses. Me autem eum & offendes erga te, & audies, quasi mihi, si qua parta erunt, non modo te præsentem, sed per te parta sint. Tulliola tibi ¹⁰ diem dat, ¹¹ sponsorem non appellat.

⁵ Typos] Typi sunt imagniculæ, effigies, ac formæ hominum & aliarum rerum, quas variis fictis speciebus in tectorio exculptis sedibus Cicero volebat includere, æque ita ipsum tectorium incrustare: quod etiam hodieque ad ornatum parietum faciunt. *Plinius lib. xxxv. Impressa argilla typpum fecit, & cum cæteris stibilibus induratum igni proposuit.* Mox infra, *Pusealis sigillata sunt puseorum opercula, quibus parva signa affixa, ut scyphi sigillati, in Vestem, Popma.*

⁶ Bibliothecam tuam] Venalem scilicet, quam tibi pueri tui confecerunt, quæstus causa. Complures enim Atticus libentarios habuit, unde fructum perciperet. *Nepos in ejus vita. Malaspina.*

⁷ Vindemiolas] Quidquid pecuniæ possimus hinc inde contrahere. *Manutius.*

⁸ Prægnas] Pro prægnas. Vox prægnas & damnas, quæ apud Jurisconsultos sæpe legitur, sunt veteris lingue reliquæ. Sic *sanas* unde *sanas* Gellio, xvi. 10. *Casabonus. Prægnas, si Probo credimus, scriben-*

dum est. Is enim in suis Catholicis ita scribit: *Quas, tercio sunt declinationis: tis faciunt Genitivo, ut prægnas, prægnatis.* Ubi in scriptura mendam esse non potest. *Malaspina.*

⁹ Permisisse] Ut eorum causa Romanæ venias. Et de comitiis accipe non consularibus, sed prætoribus. *Manutius.*

¹⁰ Diem dat] *Dare diem* est constituere diem solutioni, que si tum non representatur, potest is cui dies datus est a creditore in jus vocari. *Grævius.*

¹¹ Sponsorem non appellat] Antea, quod tu ei promissum munusculum non mitteres, me sponsorem appellabat; nunc sponsorem omittit; te ipsum in judicium vocat: itaque faciendum tibi est, ut promissum omnino solvas. In vulgatis libris, *Sponsorem appellat*, legebatur. Ego negantem particulam interjeci, sumptam ex antiquo Bæstionis exemplari, sententia, mihi quidem ut videtur, mirifice comprobante. *Manutius.*

CICERO ATTICO SAL.

XI. **E**T mea sponte faciebam antea, & post, duabus epistolis tuis perdiliger in eandem rationem scriptis magnopere sum commotus. Eo accedebat hortator assiduus Salustius, ut agerem quam diligentissime cum Lucejo de vestra vetere gratia reconcilianda. Sed, cum omnia fecissem, non modo eam voluntatem ejus, quæ fuerat erga te, recuperare non potui, verum ne causam quidem elicere immutatæ voluntatis. Tameñ jactat ille quidem illud suum arbitrium, & ea, quæ, jam tum cum aderas, offendere ejus animum intellegebam; tamen habet quiddam profecto, quod magis in animo ejus infederit: quod neque epistolæ tuæ, neque nostræ allegatio tam potest facile delere, quam tu præsens non modo oratione, sed tuo vultu illo familiari tolles; si modo tanti putabis id: quod, si me audies, & si humanitati tuæ constare voles, certe putabis. Ac, ne illud mirere, cur, cum ego antea significarem tibi per literas, me sperare illum in nostrâ potestate fore, nunc idem videar diffidere; incredibile est, quanto mihi videatur illius voluntas obstinatio, & in hac iracundia obfirmatio: sed hæc aut sanabuntur, cum veneris; aut ei molesta erunt, in utro culpa erit. Quod in

¹ Illud suum arbitrium] Al. Illud tuum arbitrium. Corradus. Ac bene quidem, tuum. Vide Casaub. ad epist. 3.

² Allegatio] Hoc est, submissio, aut suboratio. Sana enim a te submissio, ut te apud ipsum in gratiam ponerem. Allegare dicitur ille qui submittit, aliter ad aliquid clanculum perficiendum. Sic allegare testem. Terent. Andr. Ne credas me allegatum, hoc est, ne credas me subornatum. Græcicus.

³ Ant ei molesta erunt in utro culpa erit] Cicero in a quibusdam nimis gravis dica dicitur propter hæc verba: quorum non est sententia, Lucejo creandam molestiam, uter etiam ex illis auctor extiterit culpa, & offensio, sive injuria alteri fecerit. Sed hic, si fallunt me omnia, est sensus molestiam fore imponendam illi, in quo futura sit culpa, quo minus iterum possint redire in vi-

cent in gratiam. J. A. Fabricius, Bibl. Lat. lib. 1. cap. 8. Scripsit hoc, opinor, Cicero, ut Epicureum Attici torporem excitaret. Vollebat ille quidem reconciliari cum Lucejo, sed aliena Cicerois atque amicorum opera, nulla sua. Id, quod ex epistola hujus libri quinta intelligi potest, itemque ex decima. Frustra ergo il, quos Fabricius designat, Ciceroem traducebant, uti perfidiosum hominem atque improbum, qui pollicetur satisfactionem se suis artibus, ut hujus offensiois culpam omnia atque invidia in Lucejum, quo jure, qua injuria, derivaretur. Ajunt Ciceroem ita scribere, ut Attico plus tribuerat magis ex aequitate, quam istud. Tum nihil in tribus est epistolis, unde colligas, falso queri Lucejum: sunt autem multa, quæ

epistola tua scriptum erat, me jam arbitrari ad designatum esse; scito, nihil tam exercitum esse nunc Romæ, quam candidatos, omnibus iniquitatibus; nec quando futura sint comitia Viri. Verum hæc audies de Philadelpho. Tu velim, quæ Academia nostræ parasti, quamprimum mittas. Mire quam illius loci non modo usus, sed etiam cogitatio delectat. Libros vero tuos cave cuiquam tradas. Nobis eos, quemadmodum scribis, conserva. Summum me eorum studium tenet, sicut odium jam cæterarum rerum: quas tu incredibile est quam brevi tempore quanto deteriores offensurus sis, quam reliquisti.

que significant, profectam esse ab Attico gravem injuriam. Oliver.

⁴ Designatum esse] Magna fuit discrepantia inter P. Manutium, ac Corradum. Hic putabat ass. de Consulatu Cicerois, Manutius autem de prætura. Ego inter amicos non soleo me arbitrum interponere.

Hoc loco accipio Ciceroem Consulem esse designatum. Mæretus. Faciunt cum Manutio Casaubonus, & Mongaultus: de quorum sententia nos in Interculo chronologico hanc epistolam diximus fuisse scriptam anno Urbis 686. Oliverus.

CICERO ATTICO SAL.

XII. **T**EUGRIS illa lentum sane negotium: neque Cornelius ad Terentiam postea rediit. Opinor, ad Confidium, Axium, Selicium confugiendum est. Nam a Cæcilio propinqui minore centesimis nummum movere non

¹ Teucri illa] Constat hoc nomine significari C. Antonium collegam Cicerois in Consulatu. Bofius. Cur vero Antonius ita appellatur in epist. aliquam, multa quidem adducunt interpretes, quæ si scias, nihil scias. Oliverus.

² Cornelius] Affinis P. Sextii, qui tunc Questor erat. C. Antonii in Macedonia: epi. 6. lib. v. fam. Cornelius igitur Romæ cum esset, hoc negotium fortasse curabat. Corradus.

³ Ad Terentiam] Totius loci hujus de Antonio hæc est sententia. Antonius, lente solvit, & me frustratur his verbis, Libertum minus qui tibi numeret; Tria Attico mandavi ut ipse meo nomine solveret: quæ reversa sunt excitationes atque dilaciones. Sed neque Cornelius ab illo allegatus ad Terentiam, cum spem solutionis fecisset, ad eam postea rediit. Itaque oportet me confugere

ad Axium, Confidium, Selicium. Teneatorum, & ab illis pecuniam sumere. Nam Cæcilius tam durus fenerator est, ut ab eo nec ipsius propinqui nummum habere possunt, nisi pendant centesimas usuras, id est, in anno duodecim nummos pro centenis. Verum tamen quod tam lente solvit Antonius, bene cadit, ut non teneat eum defendere, cum reus repetundarum ageretur. Nam prætoribus quos Pompejus ex bello Michridatico reverens celeri cursu præmisit, nuntiant Pompejum aclarum in Senatu, ut Antonius e provincia revocetur ob pecunias a sociis injuste exactas, & ad populum, ut Romam ad causam de repetundis dicendam veniant. Popinus.

⁴ Minore movere] Est, minore fenoite movere, quam centesimis. Sed

⁵ Centesimis] Non ab annis, sed a mensura solutione centesimo die usure, quia singulari mensibus centesima pars sortis pen-

possunt. Sed, ut ad prima illa redeam, nihil ego illa impudentius, astutius, lentius vidi. ⁷ Libertum mitto; Tito mandavi; *συνέβη*, atque *ἀναβόη*. Sed ⁸ nescio an *ταυρόματων ἡμίον*. Nam mihi ⁹ Pompejani prodromi nuntiant; aperte Pompejum ¹⁰ asturum, Antonio succedi oportere: eodemque tempore ¹¹ aget Prætor ad populum. Res ejusmodi est, ut ego nec per bonorum, nec per popularem existimationem honeste possim hominem defendere; nec mihi libeat, quod vel maximum est. Etenim accidit hoc, quod totum cuiusmodi sit, mando tibi, ut perspicias. Libertum ego habeo, sane nequam hominem, Hilarum dico, ¹² ratiocinatorem, & ¹³ clientem tuum. De eo mihi ¹⁴ Valerius interpres nuntiat, Chiliusque se audisse scribit hæc; esse hominem cum Antonio, Antonium porro ¹⁵ in cogendis pecuniis distitare, partem mihi

debat, quæ, secundum nostrorum temporum rationem & loquendi consuetudinem, duodecim in annum faciunt: veteres enim in usurarum ratione mensura tempora observabant, non, ut nunc, annua. Vide J. F. Gronovium, lib. 111. de Pec. Vet. cap. 13. *Grævius*.

⁶ *Ilia*] Teucride, scilicet Antonio.

⁷ *Libertum mitto*: *Tito mandavi*] Verba sunt non Ciceronis, ut quidam existimant, sed Antonii, qui solvendæ pecuniæ diem produceret his verbis: *Libertum mitto*; subaudi, qui numeret: *Tito mandavi*; ut scilicet ipse tibi pro me satisfaceret. Antonii igitur, *συνέβη* hæc sunt, atque *ἀναβόη*, id est, versipilationes, & dilationes. *Μαντις*.

⁸ *Nescio, an ταυρόματων ἡμίον*] Antonius, inquit, non solvit: sed hoc optime cadit, ut deinde ejus defendendi causâ mihi nulla sit. Es spectavit fortasse ad illum versiculum, qui est in Græcis sententiis, *ταυρόματων ἡμίον ἄνδρα βδελύσκει, Cæsus melius, quam icos, consilium*. Magis e re nostra est, eum non solvere, quam si, quod volebam, solveret. Quod casu, non consilio nostro, fit. *Idem*.

⁹ *Pompejani prodromi*] Quos Pompejus, ex bello Mithridatico revertens, celeri cursu præmittit. *Idem*.

¹⁰ *Asturum*] In senatu. *Idem*.

¹¹ *Aget prætor ad populum*] Ut Romam evocet ad causam de repetundis dicendam, quod factos diripuerit. Nec tamen hoc an-

no, id est Pisone, & Messalla cons. sed biennio post, id est Cæsare, & Bibulo cons. causam dixit C. Antonius. Quod e Suetonio, & orat. pro domo planum fit. *Idem*.

¹² *Ratiocinatorem*] Qui tractabat rationum libros, cum mihi serviret servitutum; vel quia nunc est ratiocinator Antonii. *Cassiodorus*.

¹³ *Clientem tuum*] Notabis ex isto loco videri moris fuisse, ut servi, cum libertate donarentur, optarent & eligerent patronum, in cujus clientela essent futuri ex jure civium Romanorum. Atque hinc notabis duplicem patronum diversis respectu eundem habuisse: alterum habebat ut libertus; alterum ut clients. Sunt enim relata inter se patronus, libertus, & patronus, clients. *Idem*.

¹⁴ *Valerius interpres*] Putant quidam esse hunc P. Valerium, cujus mentio epist. 2. lib. xiv. ad famil. Peritum sane linguarum fuisse oportet, qui in senatu orationes legatorum peregre adventivum interpretaretur. Nam id fuisse ejus munus videtur. *Idem*.

¹⁵ *In cogendis pecuniis*] Ego puto Antonium sub cellæ nomine magnam pecuniam coegisse, hocque usum esse prætextu apud amicos, partem hujus pecuniæ deberi Ciceroni, quod hanc ei promiserit, cum sibi provinciam, quam sortitus erat Cicerone, cederet. Notum enim est hoc Ciceronem fecisse, cum tempore conspirationis Cæsarum Collegæ animum sibi adjungeret. *Grævius*.

hi quæri, & a me custodem communis quæstus libertum esse missum. Non sum mediocriter commotus: neque tamen credidi; sed certe aliquid sermonis fuit. Totum investiga, cognosce, perspice, & nebulonem illum, si quo pacto potes, ex istis locis move. Hujus sermonis Valerius auctorem Cn. Plancium nominabat. Mando tibi plane, totum ut videas justummodi sit. Pompejum nobis amicissimum constat esse. ¹⁶ Divortium Muciae vehementer probatur. P. Clodium, Appii filium, credo te audisse, cum veste muliebri deprehensum domi C. Cæsaris, cum pro populo fieret, eumque per manus ¹⁷ servulæ servatum, & eductum; rem esse insigni infamia, quod te moleste ferre certo scio. Quid præterea ad te scribam, non habeo. Et mehercule eram conturbator: nam puer festivus, anagnostes noster, Sositheus decesserat, meque plus, quam servi mors debere videbatur, commoverat. Tu velim sæpe ad nos scribas. Si rem nullam habebis, quod in buccam venerit scribito. Kal. Januar. M. Messala, M. Pisone Coff.

¹⁶ *Divortium*] Quod Pompejus ex bello Mithridatico rediens fecit cum Mucia Q. Mucii Scaevolæ filia, ob suspicionem adul-

terii cum C. Cæsare commissi. *Popms*.

¹⁷ *Servulæ*] Alii *Servilie*, alii aliter. Sed nugæ omittamus.

CICERO ATTICO SAL.

XIII. **A**CCEPI tuas tres jam epistolas, unam a M. Cornelio, quam tribus Tabernis, ut opinor, ei dedisti; alteram, quam mihi Canusinus tuus hospes reddidi; tertiam, quam, ut scribis, anchora soluta de phalælo dedisti. Quæ fuerunt omnes rhetorum. Pure loquuntur, cum humanitas sparsæ sale, tum insignes amoris notis. Quibus epistolis tum equidem abs te læcessitus ad scribendum; sed idcirco sum tardior, quod non invenio fidelem tabellarium. Quotus enim quisque est, qui epistolam paulo graviorem ferre possit, nisi

Tom. VIII. H

¹ Venisse Romam Atticum vocatu Ciceronis futuri Consulis supra sæpe dictum. Videtur in Urbe fuisse totum annum consulatus Ciceronis, & sequente quoque, sub cuius finem abiit Roma in Epirum. Ex illo itinere datas ab ipso literas ad Ciceronem,

quoties offerretur occasio, apparet ex hac epistola: ex qua etiam liquet superiorem a Cicerone scriptam esse ad Atticum, cum adhuc in itinere esset: videtur enim Atticus lente in hoc itinere ambulasse, vel pluribus locis subsistisse. *Cassiod.*

eam² pellatione relevavit? Accedit eo, quod mihi non est notum, ut quisque in Epirum proficiscatur. Ego enim te arbitrator, ³ cæsis apud Amaltheam tuam victimis, statim esse⁴ ad Sicyonem⁵ oppugnandum profectum. Neque tamen ad ipsum certum habeo, quando⁶ ad Antonium proficiscare, aut quid in Epiro temporis ponas. Ita neque Achaicis hominibus, neque Epiroticis paulo liberiores literas committere audeo. Sunt autem post discessum a me tuum res dignæ literis nostris, sed non committendæ ejusmodi periculo, ut aut interire, aut aperiri, aut intercipi possint. Primum igitur scito, primum me non esse⁷ rogatum sententiam, præpositumque esse nobis⁸ pacificatorem Allobrogum, idque⁹ admurmurante Senatu, neque me invito esse factum. Sum enim & ab observando¹⁰ homine perverto liber, & ad dignitatem in Republica retinendam contra illius voluntatem solutus: & ille secundus in dicendo locus habet auctoritatem¹¹ pene principis, & voluntatem non nimis devinctam beneficio Consulibus. Tertius est Catulus: quartus (si etiam

² Pellatione relevavit? Nam solent literas in itinere aliqui referre, & inspicere, quibus graves videntur, nisi eas leviores reddiderint: cum legunt, tum enim videntur esse leviores. Hoc est, quod dicit se non invenire fidelem tabellarium, qui recte eas perferat. Nam multos esse qui epistolam paulo graviores ferre non possint. *Muret.*

³ Cæsis apud Amaltheam? Jocatur, Atticum sacro sacrificio in Achajam ad exigendam a Sicyonis pecuniam debitum profectum, tanquam Imperatorem ad bellum. *Amalthea*, sive *Amaltheum*, erat villa Attici in Epiro, forte a copia rerum omnium diæda, quali capra *Amalthea*. *Poppma.*

⁴ Ad Sicyonem? Sicyonis debitorum tuos, ep. 16. h. l. *Sicyonem* in Macedonia ponit *Plaut.* in *Plaut. Corradus.*

⁵ Oppugnandum? Ut nummos exprimas. *Ibid.* *Ep. parva.* *Idem.*

⁶ Ad Antonium proficiscare? Cum literis in quibus te illi commendo, ep. 5. lib. V. *Fam.* Unde illi postea gratias egit, ep. 13. h. l. *Idem.*

⁷ Rogatum? A M. Pisonem *Cof. Idem.*
⁸ Pacificatorem Allobrogum? C. Calpurnium Pisonem intelligit, qui Galliam Narbonensem ex Consulatu obtinuerat, in qua *Allobroges*. In administrationis istius tempore vi-

dentur movisse aliquid Allobroges, quod & historia conjurationis Catilinae declarat. *Piso* incipientem motum sua prudentia compesuit, & *Assuantes* animos in officio continuit. Ideo appellatur pacificator *Allobrogum*, quod tamen *Cicero* videtur non sine urbanitate aliqua dicere, & joco. *Casaubonus.*

⁹ Admurmurante Senatu? Senatus significabat sibi non placere. *Muretus.*

¹⁰ Homine? M. Pisonem *Cof. Corrad.*

¹¹ Pene principis? *Gell.* lib. IV. cap. 10. *Idem.* Hoc sapientissime scriptum est. Nam primus locus *senatus* *Consulis* fere attribuitur; neque is, qui primus rogatur, inficiari potest, quin se obstrictum Consuli fateatur. Secundus autem locus *auctoritati* & dignitati adscribitur, ut sepe hic major quam primus haberetur. Sic *Themistocli* a *Lacedæmonis* prudentia sua devictis *Perlis*, suffragiis in urnam conjecit, cum conderetur utrum *Alcibiadi*, qui & fortitudine sua multitudinæ *Perlarum* devicit, præferri deberet, an *Alcibiades* *Themistocli*, secundus locus prudentia, qua victoria parata fuerat attribuitus est. Dubium autem non fuit, quin primus locus benevolentia, alteri virtuti attribuitur. Vide *Herod.* & *Plutarch.* *Muretus.*

Memorandum de rebus istis de cetero...

etiam hoc quæris) *Hortensius*. Consul autem ipse parvo animo & pravo, tantum cavillator genere illo¹² moroso, quod etiam sine dicacitate ridetur, facie magis, quam facietis, ridiculus¹³. nihil agens cum Republica, se junctus ab optimatibus: a quo nihil spes boni Republicæ, quia non vult; nihil metuas mali, quia non audet. Ejus autem¹⁴ collega & in me perhonorificus, & partium studiosus ac defensor bonarum.¹⁵ Quin immo leviter inter se dissident. Sed¹⁶ vereor ne hoc, quod infectum est, serpat longius. Credo enim te audisse, cum apud Cæsarem pro populo fieret, venisse eo muliebri vestitu virum; idque sacrificium cum virgines¹⁷ instaurassent, mentionem a *Q. Cornificio* in Senatu factam: (is fuit princeps; ne tu forte aliquem nostrum putes) postea rem ex senatus-consulto ad pontifices relatum, idque ab illis nefas esse decretum: deinde ex senatus-consulto Consules rogationem promulgasse: uxori Cæsarem nuntium misisse. In hac causa *Piso*, amicitia *P. Clodii* ductus, operam dat, ut ea rogatio, quam ipse fert, & fert ex senatus-consulto & de religione, antiquetur. *Messala* vehementer adhuc agit severe.¹⁸ Boni viri precibus *Clodii* remouentur a causa; operæ comparantur; nosmetipsi, qui¹⁹ *Lycurgei* a principio fuissetus, quotidie demitigamur. Instat & urget *Cato*. Quid multa?

H 2 vereor,

¹² Tantum cavillator? *Vetus codex* habet: *Tantum cavillator*. *Bolius Baluzianus.*

¹³ Moroso? *Leges mores*. *Mox* est sanctorum actionem mimica & gesticulatoriam *mores* veteres appellabant. *Salmasius.*

¹⁴ Nihil agens? Nusquam hoc loquendi genus reperitur. *Legendum* igitur *nihil agens cum populo*. *Populus* est se junctus ab optimatibus. Sunt due factiones, altera populi, altera optimatum. Hoc itaque dicit *nihil agens cum populo*, se junctus ab optimatibus, neque placet populo, neque optimatibus, neutri parti servit. *Muret.*

¹⁵ Collega? *M. Messala.*

¹⁶ Quin immo? *Vetus codex* habet: *Quin immo leviter*. *Bolius Baluzianus.*

¹⁷ Vereor ne hoc quod infectum est, serpat longius? *Sensus* hic est: *Timeo* ne macula, que pridem a *Clodio* reipublicæ aspersa est, serpat longius. Solent enim maculae serpere & porrigi longius. *Dicit* de ea labe que e-

rat aspersa reipublicæ propter violationem *Bona* *Dez*. *Muretus*. Exponendum: quod rabe vel peste contactum sit, trahit atque inficit altera. *Id est*, ne talis Consul *Collega* suam scabem afficeret. *Grænovius.*

¹⁸ Instaurassent? *Legendum*: *Itaque sacrificium cum virginibus instaurassent*. Propterea quod fuerat *Bona* *Dez* violatum esse, illud cum instaurarent, virgines. *Muret.*

¹⁹ Boni viri? *Optimates*, *nobiles*, *primores*, ut infinitis in locis. *Grænovius.*

²⁰ Lycurgei? *Non* a *Lycurgo* rege *Lacedæmoniorum* ducto nomine se *Lycurgeum* fuisse scribit; sed a *Lycurgo* oratore *Atheniensi*, quem ferunt in dicendo valde severum & acerbum extitisse. *Bolius*. Ego, qui facer reprehensor & vindex inlorem habet *Lycurgi* illius nobilitate *Athenensis* oratoris, de quo *Diod.* *Sic.* *Vil.* *89.* & *Cic.* in *Bur.*

²¹ Quotidie demitto aliquid de severitate mea. *Grænovius.*

vereor, ne hæc, neglecta a bonis, defensa ab improbis, magnorum Reipublicæ malorum causa sint. Tuus autem ille ²¹amicus, (²²scin' quem dicam? de quo tu ad me scripsisti, postea quam non auderet reprehendere, ²³laudare cepisse, nos, ut ostendit, admodum diligit, amplectitur, amat, aperte laudat; occulte, sed ita ut perpicuum sit, invidet: nihil come, ²⁴nihil simplex, ²⁵ἐν τοῖς πολιτικοῖς honestum, nihil illustre, nihil forte, nihil liberum. Sed hæc ad te scribam alias subtilius. Nam neque adhuc mihi satis nota sunt: & huic terræ filio nescio cui committere epistolam tantis de rebus non audeo. Provincias prætores nondum sortiti sunt. Res eodem est loci, quo reliquisti. ²⁶Τοποθεσίαι, quam postulas, Miseni, & Puteolorum, includam orationi meæ. ²⁷Ante d. III. Non. Decemb. mendose fuisse animadverteram. Quæ laudas ex orationibus, mihi crede, valde mihi placebant: sed non audebam antea dicere. Nunc vero, quod a te probata sunt, multo mihi ²⁸ὑπεριώτερα videntur. In illam ²⁹orationem Metellinam addidi quædam. Liber tibi mittetur, quoniam te amor nostri ³⁰φιλοφρόνη reddidit. Novi tibi quidnam scribam? quid etiam? ³¹Messala Consul Autronianam domum

²¹ Amicus] Pompejus. Serviebat enim omnibus gratiosis tum temporis, ut acta ejus bello Mithridatico confirmarentur. Idem. Floruit Pompejus extra Urbem dum fuit, & pro populo Romano bella gessit. Reversus in Urbem misere jacuit: quoniam ipse sane in causa fuit, qui dam vult omnium gratias retinere, omnium amisit. Casaubonius.

²² Scin' quem dicam] Non tantum hæc verba notis parentheses erant includenda, sed omnia quæ sequuntur usque ad *capisse*, ubi desinit parenthese. Noa hic Cicero Pompejum nominatim indicat, sed indicat certissimo iudicio. *Is est*, inquit, de quo tu scripsisti ad me, postea &c. Nec dubium Atticum id scripsisse Cicero, una aliquo ex tribus epistolis, quæ hujus initio commemorantur, cum Roma discedens incidisset in Pompejum, qui e bello Mithridatico Romanam redibat. Nam eum Romanam venisse, & fuisse ad urbem hoc tempore apparere etiam ex seq. epistola. Casaubon.

²³ Laudare cepisse] Sero. Nam nimum diu tacuit. ep. 19. h. l. Id queritur Cicero ep. 7. lib. V. Fam. Corradus.

²⁴ Nihil simplex] In Pompejo, qui solum aliud sentire, & aliud loqui, epist. 1. lib. VIII. Fam. Idem.

²⁵ Ἐν τοῖς πολιτικοῖς] In rebus publicis, & ad Remp. accommodatis.

²⁶ Τοποθεσίαι] Loci descriptionem.

²⁷ A. D. III. Non. Decemb.] Apparet lapsum Cicero in aliquo scripto suo, ubi hæc verba posuerat; de quo errore ab Attico admonitus fuerat. Casaubonius.

²⁸ ὑπεριώτερα] Magis Attica, elegantius dicta: unde *ὑπεριώτερος* ep. 16. lib. IV. sic *ὑπεριώτερος* ep. 1. lib. XV. Corradus.

²⁹ Orationem Metellinam] Vide Orationum Fragmenta, Tomo VI. pag. 612.

³⁰ φιλοφρόνη] Studiosum artis dicendi.

³¹ Messala] Perinde hæc sunt accipienda, ac si diceret, Mementisti mihi Avicce, fuisse cum multi me reprehenderent, cum domum meam eirem, primum quod tam caro e-

merem;

domum emit ³²H-S ccccxvii. Quid id ad me, inquires? tantum, quod ea emptione & nos bene emisse iudicari sumus: & homines intelligere cœperunt, licere amicorum facultatibus in emendo ad dignitatem aliquam pervenire. Teucri illa lentum negotium est, sed tamen est in spe. Tu ista confice. A nobis liberio rem epistolam expecta. VI. Kalend. Febr. M. Messala & M. Pisone Coss.

merem; deinde quod pecunia aliena. Atqui habeo nunc quod illis respondeam: nam & carius emit Messala quam ego: & amicorum opibus, non minus quam ego usus sum. Deinde & suum & Messalæ factum defendens ait, nihil vetare quin bonus ac prudens civis amicorum facultatibus in emenda domo ad dignitatem aliquam perveniat. Hic sensus hujus loci, quem interpretes ne per caliginem quidem vident. *Maenius*. ³²H-S ccccxvii.] Affirmare non dubitamus, locum esse corruptum. Legimus autem H-S xxxvii, quod interpretatur festum tricis septies. Notas autem illas cccc a mala manu esse profectas persuasissimum habemus. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

XIV. **V**EREOR ne putidum sit scribere ad te, quam sim occupatus: sed tamen distinebar, ut huic vix tantulæ epistolæ tempus haberem, atque id creptum & fumis occupationibus. ¹Prima concio Pompeji qualis fuisse, ²scripsi ad te antea, non jucunda miseris, inanis improbis, beatis non grata, bonis non gravis. Itaque frigeat. Tum Pisonis consulis impulsu levissimum tribunus plebis ³Fufius in concionem produxit Pompejum. ⁴Res agebatur in circo Flami-

¹ Prima concio Pompeji] Reversi e bello Mithridatico, ep. 11. hujus libri.

² Scripsi ad te antea] Vel desideratus epistola hæc, & ea est fortasse quam *liberiosum* se misurum pollicetur in fine prioris: quam noluit extare Cicero. Vel hæc referenda ad illa, quæ superiore epistola dicta sunt illo loco: Tuus autem amicus, &c. Casaubonius.

³ Fufius] Existimamus hanc esse *Q. Fufium Calenum*, perpetuum Ciceronis hostem. De quo in Philipp. *Malaspina*.

⁴ Res agebatur] Duas circumstantias facti ejus notare voluit Cicero obiter. Sepe enim de re ex circumstantiis optime iudicatur. Hic autem duas Attico considerandas proponit loci & temporis. Ait igitur, Rem agi

in circo Flaminio. Hæc est loci circumstantia, quam neque temere ponit Cicero, neque recte interpretes omiserunt expendere. Pompejus tum fuit ad urbem, hoc est, in expectatione triumphii, & remanet extra urbem prope ad exitum ejus anni, quo triumphavit: itaque in circo Flaminio res acta fuit, qui erat extra Urbem. Tempus notat: *Es erat in eo ipso loco illo die mundinarum πανηγυρες*. Quid refert? dicat aliquis. Multum: quod non observant interpretes. Mundinarum enim Romanis, quo die *mundina* erat, cum populo agi non potuit. Festus auctor in *Mundinam*, quem vide. Ergo etiam hoc contra mores forte ab isto tribuno levissimo Fufio: quod tamen ut minus miremur facit Macrobius, qui docet disputatum diu fuisse, *assent*

minio: & erat in eo ipso loco, illo die, nundinarum ³ *παινηγεις*. Quasivit ex eo, placeretne ei iudices a Pratore legi, ⁶ quo consilio idem Prætor uteretur. Id autem erat de Clodiana religione ab Senatu constitutum. Tum Pompejus ⁷ *μηδ' ἀεισοφορικῶς* locutus est; Senatufque auctoritatem sibi omnibus in rebus maximam videri, semperque visam esse, respondit, & id multis verbis. Postea Messala consul in senatu de Pompejo quasivit, quid de religione, & de promulgata rogatione sentiret. Locutus ita est in Senatu, ut omnia illius ordinis consulta ⁸ *γενικῶς* laudaret: mihiq; ut assedit, dixit, se putare, satis ab se etiam ⁹ de istis rebus esse responsum. Crassus postea quam vidit illum excepisse laudem ex eo, quod suspicarentur homines ei Consulatum meum placere, surrexit, ornatissimeque de meo Consulatu locutus est; ut ita diceret, se, quod esset senator, quod civis, quod liber, quod viveret, mihi acceptum referre; quoties conjugem, quoties domum, quoties patriam videret, toties se beneficium meum videre. Quid multa? totum hunc locum, quem ego variè meis orationibus, quarum tu Aristarchus es, soleo pingere, ¹⁰ de flamma, de ferro, (¹¹ nosti illas *λαμπρῶς*) valde graviter perrexit. ¹² Proxime Pompejam sedebam. Intellexi hominem

essent auidine feris necne? ac olim quidem fuisse sine dubio, postea tamen lege Hortensia factas esse factas, ut possent (ait) *rustici qui mundandi iam in Urbeni cœnantes, lites componere.* Quare postea quam senel facta declarare lege fuerunt nundinæ, coeperunt, ut ait idem Macrob. omnia negligentius haberet, ut minus mirum sit levissimum tribunal in re maxima autum esse concionem die nundinarum cogere. *Cassabonius.*
³ *Παινηγεις*] Conventus.
⁶ *Quo consilio*] Quibus iudicibus uteretur in causa Clodiana. *Manutius.*
⁷ *μηδ' ἀεισοφορικῶς*] Plane ut optimatem deceat.
⁸ *γενικῶς*] Generatitè.
⁹ *De istis rebus*] Malim, *De nostris rebus*, id est, in consulari gestis. De conjugatis enim intelligit supplicio affectis. Quod factum Pompejus satis a se probatum significabat, cum senatus omnia consulta *γενικῶς* laudasset. Nam Cicero animadver-

ne illa usus fuerat auctore senatu: ut qui senatum laudaret, Cicerois idem astra confirmare videretur. *Mauro.* *Istas* legendam, hoc est, meis. *Δικαιῶς* enim dicitur, & ita videtur Pompejus locutus, cuius verba referat. Sed & Cicero ita de se loqui poterat. Sic apud Comicos sæpe, seipsum adterem apud Græcos Tragicos. Terent. And. *Tu si liti sis, aliter sentias.* Hic, hoc est, ego. Auctor Priscianus. Vulgo aliter hinc locus accipitur. *Cassabonius.*
¹⁰ *De flamma, de ferro*] Cum incendiis urbem, civitatem cæde, mea virtute dico esse liberatam. *Manutius.*
¹¹ *Nosti illas λαμπρῶς*] Non discedit a translatione. Nam, ut pictores *ἐν τῶν λαμπρῶν*, quæ sunt ampullæ pigmentorum, sumunt quæ ad colorandum apta novere, sic eloquentiæ veluti coloribus &c. *Idem.*
¹² *Proxime*] Sanctius *Minor.* lib. II. cap. 16. edidit: *Proximus Pompejum sedebam*, hac adjuncta animadversione: *Dichinus Latinè;*

moveri; utrum Crassum inire eam gratiam, ¹³ quam ipse prætermisisset; an esse tantas res nostras, quæ tam libenti Senatui laudarentur, ab eo præsertim, qui mihi laudem illam eo minus deberet, quod ¹⁴ meis omnibus literis in Pompejana laude ¹⁵ perstrictus esset. Hic dies me valde Crasso adiunxit: & tamen, ¹⁶ ab illo aperte, teste quidquid est datum, libenter accepi. Ego autem ipse, dii boni! quo modo ¹⁷ *ἐπιπαινεύσας* novo auditori Pompejo? unquam mihi ¹⁸ *παιδοδοί*, si *καμπαι*, si *ἐθουρήματα*, si *κατασκευαί* si suppeditaerunt, illo tempore. Quid multa? ¹⁹ clamores. Etenim hæc erat ²⁰ *ὑπόθεσις*, de gravitate ²¹ ordinis, de equestri concordia, de consensione Italiae, de ²² immortalis reliquiis con-

ratio-
hil attinet. *Καμπαι* sunt, rectè explicante J. F. Gronovio, clausula, flexus molles orationis ab una parte in aliam, quibus uti licet in genere *ἐπιπαινεύσας* magis, ubi ingenium & eloquentiam iudare licet, quam in forensibus orationibus, aut in sententiis de gravi dicendis. *Ἐπιπαινεύσας* non fuit, quæ recentioribus dialecticis dicitur, parte quadam sua truncati syllogismi, sed antiquis rhetoribus celebrata illæ sententiæ, e contrariis conclusæ, quæ propter brevitatem & contraria aliquid habent, qualis est illa Horatii: *Cur optas quod habes?* *Serm. II. 3. 126.* Alia eximia suppeditaerit Cicero in *Topicis* cap. 13. *Κατωρῶδες* autem est non eandem semper apud rhetores vim habet, tamen non dubium mihi est, quin hoc loco dicatur *confirmatio alicuius rei*, (Quintilian. II. 4.) quæ & amplificationem complectitur, cum alius argumenta, quod Longino *ῥητορῶ* dicitur, cum dilatatum re & augmentis omni ratione, ut auditor vim rei aut argumenti capiat, in quo vel maxime summa eloquentia cernitur. *Ermst.*
¹⁹ *Clamores*] Au hoc dicit: clamores mea oratione & plausus atque *ἐπιπαινεύσας* excitavit ab auditoribus. An hoc potius? clamores magnos edidit, & ut mox loquitur, *sonitus*, dum omni figurarum genere orationem meam exorno. *Cassab.*
²⁰ *ὑπόθεσις*] Argumentum, materia, causa. *Quint. III. 5. Corradus.*
²¹ *Ordinis*] Senatus. *Idem.*
²² *Immortalis*] Immortuus dicitur de eo, qui in aliquo moliente occupatus moritur, antequam rem perferret, quod accidit ple-

hil attinet. *Καμπαι* sunt, rectè explicante J. F. Gronovio, clausula, flexus molles orationis ab una parte in aliam, quibus uti licet in genere *ἐπιπαινεύσας* magis, ubi ingenium & eloquentiam iudare licet, quam in forensibus orationibus, aut in sententiis de gravi dicendis. *Ἐπιπαινεύσας* non fuit, quæ recentioribus dialecticis dicitur, parte quadam sua truncati syllogismi, sed antiquis rhetoribus celebrata illæ sententiæ, e contrariis conclusæ, quæ propter brevitatem & contraria aliquid habent, qualis est illa Horatii: *Cur optas quod habes?* *Serm. II. 3. 126.* Alia eximia suppeditaerit Cicero in *Topicis* cap. 13. *Κατωρῶδες* autem est non eandem semper apud rhetores vim habet, tamen non dubium mihi est, quin hoc loco dicatur *confirmatio alicuius rei*, (Quintilian. II. 4.) quæ & amplificationem complectitur, cum alius argumenta, quod Longino *ῥητορῶ* dicitur, cum dilatatum re & augmentis omni ratione, ut auditor vim rei aut argumenti capiat, in quo vel maxime summa eloquentia cernitur. *Ermst.*
¹⁹ *Clamores*] Au hoc dicit: clamores mea oratione & plausus atque *ἐπιπαινεύσας* excitavit ab auditoribus. An hoc potius? clamores magnos edidit, & ut mox loquitur, *sonitus*, dum omni figurarum genere orationem meam exorno. *Cassab.*
²⁰ *ὑπόθεσις*] Argumentum, materia, causa. *Quint. III. 5. Corradus.*
²¹ *Ordinis*] Senatus. *Idem.*
²² *Immortalis*] Immortuus dicitur de eo, qui in aliquo moliente occupatus moritur, antequam rem perferret, quod accidit ple-